

Z HRADOV DO KAŠTIEĽOV

K južnej hradbe boli v 16. storočí pristavané hospodárske objekty a remeselné dielničky. V severnej časti predhradia bola postavená budova, v ktorej sa našli kachľové pece s murovanými podstavcami. Pri vstupe do hradu bola postavená na prelome 16. – 17. storočia budova strážnice s kachľovou pecou a tehlovou dlažbou. V 17. storočí sa panstvo presťahovalo do kaštieľa v Tulčíku a hrad sa mení na refugiálny (plniaci úlohu útočiska). Na hrade ostala hradná posádka a šľachta sa tu uchýľila iba v prípade nebezpečenstva. Z archívnych spisov vieme, že šľachtici sa na hrade viackrát ukrývali, lebo sa báli o svoje životy. Dôvodov bolo viacero, a to protihabsburské povstania, nájazdy kurucov, či zbojníci. Našli sa aj doklady o tom, že tu boli väznení a súdení zbojníci Blažej Polyak a Juraj Bachara.

V čase protihabsburského povstania obsadil hrad v roku 1686 známy vodca kurucov Imrich Tököly. V roku 1709 sa dostáva do rúk Frantička II. Rákocziho, ktorého vodca Telekessy dal hrad zapáliť.

Po návrate hradu do rúk rodu z Kapušian, vdova po Gabrielovi z Kapušian – Eva Gergelakyová, dala poškodený hrad v roku 1712 opraviť.

V zmysle vládneho nariadenia bol v roku 1715 vypálený, aby sa nestal strediskom protihabsburského hnutia. Odtedy bol hrad neobývaný a pustol. Navštívil ho aj známy slovenský básnik Janko Jesenský, ktorý o ňom v rokoch 1892-1899 napísal básne:

Na kapušianskom hrade

*Hruď mi ledva dýcha, čelo sa mi mnojí;
ale tu som predsa, kde hrad pekný stojí.
Ale horký stojí! Opil ho bezmála
čas a teraz so mnou sa po zemi váľa.
Nedíva sa hore tak, ako sa díval,
keď o veľkej moci, keď o láske sníval.
Pozerá sa smutne, až ma srdce bolí,
ta dolu po hájoch, dedinách a poli.
Ja sa tiež len dolu, na koberci mäkkom
trávy vonnej ležiac, dívam smutným zrakom.
Dolu všade žitie v každom poli, háji, bore
panuje, len tu smrť, tu na hrade hore.
Predsa to mi ostí hrany môjho bólu,
že ma život volá, aby zišiel dolu.
Dolu, aby toto krásne miesto nahal.
Dolu, aby zdola zas do výšky siahal.*

Kapušany, 1903

KAŠTIEĽ V KAPUŠANOCH

Ernst Theodor Thomas Krieger (významná osobnosť Prešova v 19. storočí) vo svojich zápiskoch - Šarišská stolica v Hornom Uhorsku 1841, str. 41-42 píše:

„Kapušany sú vzdialené 1 hodinu od Prešova ... V dedine samotnej sú 3 pekné kúrie, ktoré patria rodine Kapy a je tu aj pekná záhrada, ktoré spriemňuje prostredie Kapušian.“

Iste videl aj rokokový kaštieľ, ktorý bol postavený v polovici 18. storočia v parku. V druhej polovici 19. storočia bol kaštieľ prebudovaný a majiteľmi sa stala rodina veľkostatkára Arda. Po prechode frontu v roku 1945 bol kaštieľ skonfiškovaný a novým majiteľom sa stal Československý štát. Do užívania ho dostal miestny národný výbor, ktorý tam po neveľkej prestavbe umiestnil neúplnú strednú školu založenú v obci v roku 1949. Okrem strednej školy bola v kaštieli aj materská škola - detská opatrovňa (bavenka), v roku 1967 obecná knižnica, v roku 1972 krajčírstvo, obuvníctvo a sklárstvo a napokon, v školskom roku 1975-76 tu bola provizórna školská jedáleň. V roku 1980 bol kaštieľ zbúraný. Budova kaštieľa bola jednopodlažná a mala škridlovú strechu červenej farby. Smerom do parku bol plytký trojosový rizalit, ktorého dvere viedli na terasu. Fasáda žltej farby bola členená lizénovými rámami, okná mali rokokové štukové orámovanie. Miestnosti boli v pruskom štýle a mali zrkadlové klenby. Celý objekt bol podpiwničený (pozn. traduje sa, že tam ústila tajná chodba vedúca na hrad používaná v prípade nebezpečenstva. Vraj bola prepojená až na hrad Veľký Šariš). Vnútorne zariadenie kaštieľa bolo doplnené poľovníckymi trofejami a počas vojny bolo úplne zničené. Okolo kaštieľa sa rozprestieral ohradený park, ktorý vznikol v 19. storočí a mal charakter anglického parku. Doteraz sú v ňom pozostatky cennej parkovej kompozície so starými vyše 100-ročnými dubmi.

Kapušany, 1980

Šľachtici Kapyovci v prvej polovici 16. storočia si dali v Tulčíku postaviť kaštieľ, ktorý vyhovoval vtedajším požiadavkám šľachticov na pohodlné bývanie. Nezachovali sa však písomnosti o tom, kedy kaštieľ stavali. V polovici 18. storočia si dali Kapyovci v Tulčíku postaviť druhý kaštieľ, avšak ani okolnosti jeho výstavby bližšie nepoznáme. Obovra kaštiele sa zachovali doteraz.

Opisy do zdjeć: Rodzina Kapów w pierwszej połowie XVI wieku zleciła w Tulčíku budowę dworu, który odpowiadała ówczesnym wymogom co do wygody. Nie zachowały się jednak dokumenty mówiące, w jakim okresie zbudowano dwór. W połowie XVIII wieku rodzina Kapów zleciła budowę drugiego dworu w Tulčíku, ale okoliczności nie są bliżej znane. Oba dwory zachowały się do dziś.

Július Ardo žijúci v kaštieli bol iba nájomcom veľkostatku v Kapušanoch. Vlastníkmi boli dedičia po grófke Marianne Dessewffy – gróf Dionýz Dessewffy a Béla Dessewffy – svoje majetky mali vo Finticiach, v Šebeši (Šebastovej), v Keľemeši (Luboticiach), v Sedikarte (Záhradnom), v Šalgovíku, v Teriakovciach a v Kapušanoch. Rodina Dessewffy bola zamožná šľachtická rodina, ktorá mala prepojenie s Viedňou. V roku 1801 údajne pozvali na návštevu Ludwiga Beethovena, ktorý sa zúčastnil výletu na Kapušiansky hrad a majálesu na lúke.

KAŠTIEĽ VO FINTICIACH

Kaštieľ vo Finticiach je v okolí Kapušian najbližší historický objekt, ktorý sa v súčasnosti využíva aj ako múzeum a miesto kultúrnych podujatí. Kaštieľ pochádza z poslednej tretiny 17. storočia, je renesančný. Predpokladá sa, že staviteľom kaštieľa bola rodina Darholcz. V 18. storočí majiteľmi kaštieľa sa stala rodina Dessewffy, ktorá vlastnila kaštieľ až do 20. storočia. Neskôr sa majiteľmi kaštieľa stala rodina Sennyey, ktorá s rodinou Ardo bola v blízkom hospodárskom vzťahu. V 18. storočí kaštieľ prešiel rozsiahlou barokovou prestavbou celého areálu, ktorý sa stal reprezentatívnym sídlom rodu Dessewffy. V duchu barokovej idey spojili kostol chodbou ponad tečúci potok s kaštieľom do jedného komplexu. Dnes sa v kaštieli nachádza Galéria a múzeum ľudového umenia v obci Fintice s etnografickou expozíciou Jozefa Kolarčíka Fintického, Dejinami šľachtických rodov vo Finticiach. Stále miesto tu má aj nálež tzv. Fintického pokladu. V kaštieli sa nachádza aj význačná erbová sála rodu Dessewffy ocenená Ministerstvom kultúry cenou Fénix, kultúrna pamiatka roka 2018 a 2019. Návštevné hodiny počas roka sú v pracovné dni. Počas leta môžete kaštieľ navští-

Fintice

viť denne počas hodín, ktoré sú pravidelne aktualizované na www.fintice.sk, alebo v internetovom vyhľadávači pod názvom Fintický kaštieľ.

Projekt Batheer z Maglowca č.: INT/ER/PO/1/IIIA/0245
spolufinancovaný Európskou úniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja
v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko - Slovenská republika 2014-2020.
Projekt Batheer z Maglowca nr.: INT/ER/PO/1/IIIA/0245
współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska - Republika Słowacka 2014-2020.

Z ZAMKÓW DO DWÓROW

Tulčík

Do poľudniovej ściany umocnień w XVI wieku dobudowano budynek gospodarczy i warsztaty rzemieślnicze. W północnej części przedzamcza wzniesiono budynek, w którym znaleziono piece kaflowe z murowanymi postumentami. Przy wejściu do zamku na przełomie XVI i XVII wieku powstała wartownia z piecem kaflowym i ceglana posadzka. W XVII wieku państwo przenieśli się do dworu we wsi Tulčík, a zamek zmienił swój charakter na refugiálny (pełniący rolę schronienia). Odtąd zamku strzegła straż zamkowa, a państwo znajdowało tu schronienie na wypadek niebezpieczeństwa. Z dokumentów archiwalnych wiadomo, że państwo kilkakrotnie ukrywali się na zamku, trwając się o swoje życie. Powodów było wiele, choćby powstania przeciw Habsburgom, nájazdy kuruców czy grasujący zbójnicy. Znalaziono również dowody na to, że byli tu więzieni i sądzeni zbójnicy Blažej Polyak i Juraj Bachara.

W czasie powstania antyhabsburskiego w 1686 r. zamek został zajęty przez przywódcę kuruców, Imre Thököly'ego. W 1709 r. trafił w ręce Franciszka II Rakoczego, a jego przywódca, Telekessy, rozkazał podpalenie zamku.

Gdy w 1712 r. zamek wrócił do dawnych właścicieli, a wdowa po Gabrielu z Kapuszanów, Eva Gergelakyová, zleciła jego odbudowę.

Na mocy dekretu rządowego w 1715 r. zamek został podpalony, aby nie stał się ośrodkiem ruchów antyhabsburskich. Od tamtej pory był niezamieszkały i niszczał. Pewnego razu odwiedził go znany słowacki poeta, Janko Jesenský, który w latach 1892-1899 napisał o nim wiersz:

Na zamku w Kapuszanach

*Pierś ma ledwie dyszy, czoło potem zroszone;
lecz dotarłem w mury nadkruszone.
Ciężarem przytłoczone! Nadgryzione zębem czasu,
który mnie powalił na ziemię zawczasu.
Nie spoglądają w górę, jak miały w zwyczaju,
gdy marzyły o wielkiej władzy i miłości ruczaju.
Smutno patrzę, aż mi serce krwιά broczy,
gdy za gajami, wioskami i polami w dole gubią oczy.
Lecz i ja wodzę wzrokiem smutnym po dolinie,
leżąc na miękkim kobiercu w pachnącej dziedzielinie.
W dolinie na każdym polu, w gaju i borze
życie się toczy, tu zaś sroga mnie martwość morzy.
Serce me gwałtowny ból przeszywa,
gdy mnie życie do doliny wzywa.
Do doliny, by piękne to miejsce porzucić.
Do doliny, by spojrzeniem w górę powrócić.*

DWÓR W KAPUSZANACH

Ernst Theodor Thomas Krieger (wybitna osobowość XIX-wiecznego Preszowa) w swoich zapiskach „Stolica Szaryska w Górnych Węgrzech w 1841”, na stronach 41-42 odnotowuje:

„Kapuszany są oddalone od Preszowa go-dzinę drogi... W samych Kapuszanach są trzy dwory, które należą do rodu Kapów, jest tu także ładny ogród, który upiększa okolice.”

Z pewnością widział też dwór, zbudowany w połowie XVIII wieku w parku. W drugiej połowie XIX wieku dwór został przebudowany i przeszedł w ręce właściciela ziemskiego Ardo. Po przejściu frontu w 1945 r. dwór został skonfiškowany i upaństwowiony. Do stanu używalności doprowadził go miejscowy komitet narodowy, który po niewielkiej przebudowie w 1949 r. utworzył tu niepełną szkołę średnią. Poza szkołą we dworze działało także przedszkole, w 1967 r. gminna biblioteka, w 1972 r. zakłady krawieckie, szewski i szklarski, a w roku szkolnym 1975/76 działała nawet prowizoryczna stołówka szkolna. W 1980 r. dwór został rozebrany. Był to parterowy budynek z dachem krytym czerwoną dachówką. Od strony parku był płytki trójosiowy ryzalit z drzwiami wychodzącymi na taras. Żółta elewacja była podzielona lizenami, okna miały rokokowe stiukowe obramia. Pomieszczenia były w pruskim stylu, z lustrzanymi sklepieniami. Całość była podpiwniczona (wedle legendy do zamku prowadził tajny korytarz wykorzystywany w razie niebezpieczeństwa; podobno prowadził on aż na zamek w Szaryszu). Zniszczonego podczas wojny wyposażenia dworu dopełniały trofea myśliwskie. Dwór był otoczony ogrodzonym parkiem angielskim założonym w XIX wieku. Do dziś zachowały się pozostałości cennej kompozycji parkowej ze starymi ponad stuletnimi dębami.

Mieszkający we dworze Július Ardo był dzierżawcą posiadłości w Kapuszanach, zaś właścicielami byli spadkobiercy po hrabinie Marianne Dessewffy – hrabia Dionýz Dessewffy i Béla Dessewffy (którzy mieli majątki w Finticach, Šzebeszu (Šebastovej), Keľemešu (Luboticach), Sedikarcie (Záhradnem), Šalgovíku, Teriakovcach i Kapuszanach). Dessewffowie byli zamożną rodziną arystokratyczną mającą powiązania z Wiedniem. W 1801 r. członkowie rodu zaprosili tutaj ponoć samego Ludwiga Beethovena, który miał odbyć wycieczkę na zamek w Kapuszanach i uczestniczyć w majowej zabawie na łące.

DWÓR W FINTICACH

Dwór w Finticach to najbliższy obiekt zabytkowy w okolicy wsi Kapuszan, który służy obecnie jako muzeum i miejsce wydarzeń kulturalnych. Renesansowy dwór pochodzi z ostatniej trzeciej XVII wieku. Przypuszcza się, że zbudowała go rodzina Darholczów. W XVIII wieku dwór przeszedł w ręce rodziny Dessewffy, która miała go w posiadaniu aż do XX wieku. Później właścicielami dworu stała się rodzina Sennyey, blisko powiązana finansowo z rodziną Ardo. W XVIII wieku dwór został kompleksowo przebudowany w stylu barokowym i stał się reprezentacyjną siedzibą rodu Dessewffy. W duchu idei barokowych kościoł połączono w jeden kompleks z dworem korytarzem poprowadzonym nad potokiem. Obecnie mieści się tu Galeria i Muzeum Sztuki Ludowej z etnograficzną ekspozycją Jozefa Kolarčíka Fintického i Historią rodów arystokratycznych w Finticach. Swoje stałe miejsce ma tu także znalezisko tzw. skarbu z Fintic. We dworze znajduje się też cenna sala herbowa rodu Dessewffy wyróżniona przez Ministerstwo Kultury nagrodą Feniks i tytułem zabytku roku 2018 i 2019. W ciągu roku obiekt można zwiedzać w dni robocze, w sezonie letnim codziennie, w godzinach aktualizowanych na stronie www.fintice.sk lub po wpisaniu do wyszukiwarki internetowej hasła „Fintický kaštieľ”.

Demjata

POUŽITÁ LITERATÚRA / BIBLIOGRAFIA

- GÜNTHEROVÁ A. et al.: Súpis pamiatok na Slovensku II. Bratislava: Obzor, 1968, s. 15
- JESENSKÝ, Janko: Básne. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 10. 8. 2021]. Dostupné na internete: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1195/Jesensky_Basne
- KRIEGER E. T. T.: Šarišská stolica v Hornom Uhorsku. Viedeň. 184, str. 41-42
- TREŇČANSKÁ M. – SMETANKOVÁ L. 2014. Kapušany 1248-2014. Prešov: ADIN, 2014. 160 s. ISBN 978-80-89540-52-5
- TRUSA G. Kaštieľ vo Finticiach